

Három napot töltöttek a helyi zsinagógában és a zsidó iskolában, ahol a szokásos vagyongyűjtésnek vetették alá őket. Ezután Sátoraljaújhelyre szállították át őket. A hitközség részletes történetét lásd Grünwald Fülöp: Sárospatak–Mátészalka–Paks. In: *Évkönyv 1971–72*. Szerk.: Scheiber Sándor. MIOK, Bp., 1972, 130–134. o.

77. A sátoraljaújhelyi, valamint a Zemplén vármegyei városok és nagyobb községek zsidó közösségeinek tömör történelmi áttekintését (köztük Szerencsét és a környező tanyákat) lásd Meir Sas: *Vanished Communities in Hungary. The History and Tragic Fate of the Jews in Újhely and Zemplén County*. Memorial Book Committee, Toronto, 1986, 151–161. o. Az e közösségekből származó vértanúk részleges névsorát lásd a könyv magyar részének 159–170. oldalán.

78. Lásd 663. o. Nem világos, vajon a mádi, monoki, tállyai és tiszaluci zsidók közül mindenkét vagy csak egy részüket gyűjtötték össze a miskolci és a sátoraljaújhelyi gettóban. Vö. Meir Sas fent idézett beszámolóját a 675. o. 59. jegyzetben idézett Rav Slomo Paszternaktól származóval. Lásd még *MOL*, 112–114. tegercs.

79. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 175. és 408. o.

1941-ben a városnak 4160 zsidó lakosa volt, ami az összlakosság 22,6%-át tette ki. 1946-ra ez a szám 555-re, az összlakosság 3%-ára csökkent, 1949-ben a helyi zsidóknak még mindig két gyülekezete volt: az ortodox tagozatot Izsák József vezette, a *status quo* tagozat elnöke dr. Waller Sándor volt. Az 1950-es évek végén a hitközség tagjainak száma 81-re csökkent, vezetője Klein Lipót, majd Menczel Bernát volt. *Zsidó Világkongresszus*, 4. sz., 1947. április 15., 2–3. o.; 13–14. sz., 1949. május 19., 25., o.; *Új Élet*, Bp., 1957. augusztus, 1958. április 1. és június 15.

Lásd még *Pinkas ha'kehilot*. 513–515. o. és a YIVO-ban található alábbi személyes elbeszéléseket: Káhán H. (770/228), Révész I. és Müller F. (770/460), Winkler Stefánia (772/2450), Stern Árpád (775/3150) és Grünzweig Gy. és S. (776/51).

80. *MOL*, 112. és 113. tegercs. A forrás emellett településenként felsorolja a zsidóktól elkobzott értéktárgyak becsült pénzértékét is. Lásd még Gáti Ödön és mások: *Mementó. Magyarország 1944*. Kossuth, Bp., 1975, 38–39. o. Lásd még a 6. függelék.

81. *Dosar Nr. 40029*, 17. kötet, 52. o.

82. Egy beszámoló szerint a bárdfalvai gettóban a Máramaroszigetre történő átszállítás előtt közel 3000 zsidó volt. Bárdfalvára az elsők között vitték Aknasugatag és Máramaros vármegye további 18 kisebb községének zsidó lakosságát. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 175. és 408. o. Lásd még a YIVO-ban található alábbi személyes elbeszéléseket: Berkovits I. (770/182) és Szabó Róza (770/307).

83. Lásd például az április 30-án és május 1-jén tartott kérvényeket. *Dosar Nr. 40029*, 17. kötet, 68. és 71. o.

84. Káhán C. Kálmán, a tel-avivi magyar nyelvű napilap, az *Új Kelet* New York-i képviselőjétől eredő személyes közlés 1976. március 1-jén. A hitközség és a Zsidó Tanács kijelölt feje Jozsovits volt, de a tényleges vezetést helyettese, Vogel Ignátz gyakorolta. Lásd Vogel 1945. november 12-én tett nyilatkozatát, amely a máramaroszi gettóról számos részlettel szolgál. *Dosar Nr. 40029*, 17. kötet, 27–28. o. Lásd ezenfelül dr. Rozsi Béla 1945. november 8-án tett nyilatkozatát is, *uo.*, 4–7. o.

85. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 408. o. Lásd még a 6. függelék.

86. Ládaj Jánost, Havasmező vezetőjegyzőjét Baký Lászlóhoz írott, 1944. május 5-én kelt levelében Szikra Ernő mint zsidószimpatizánst jelentette fel. Foglalkozik a levél a Felsővisói járás két apró településének, Havaskőnek és Oroszkőnek a zsidóival is. A járás egyébként Kadicsfalvy József közigazgatása alatt állt. *MOL*, K150, 1. tétel-1944-38740. sz. irat.